

Tinus Vermeer, verzetsman uit De Lier (II)

Kees Riezebos

In de eerste aflevering werd Tinus Vermeer geïntroduceerd. Zijn eerste stappen in het verzet zette hij in De Lier, via de Trouw-groep. Hij was betrokken bij de onderduik van mensen die werden gezocht door de bezetter. Hij werkte daarbij nauw samen met Piet Doelman (Ome Piet) en Bertus (Leen Valstar) en met andere betrokkenen bij de verspreiding van Trouw in het Westland en de initiatiefnemers van de LO in De Lier.

In deze aflevering ga ik verder in op de relatie van Tinus met ome Piet en Bertus, leidinggevend van het Westlandse verzet. Tinus groeide vanaf half juli 1943 mee met Bertus' opkomst in het verzet. In de eerste aflevering werd al vermeld dat Tinus bij veel acties en overvallen door de KP-Westland in de regio en daarbuiten was betrokken. In deze aflevering worden enkele hoofdstukken uit dit spannende jongensboek uitgelicht: de rol van Tinus bij enkele overvallen en acties. De meeste daarvan buiten onze regio. Na het wegvallen van Bertus zet Tinus in juli 1944 zijn eerste stappen in het noordhollandse verzet.

Bertus en Tinus

Na de oorlog zei Tinus in een interview ter voorbereiding op Het Grote Gebod dat ome Piet (Piet Doelman), Bertus (Leen Valstar) en hijzelf een 'geheid stel' waren. Zij trokken veel samen op, waren betrokken bij de verspreiding van de illegale bladen Vrij Nederland en later Trouw, regelden onderduikplaatsen, bereidden acties voor en voerden ze uit. Ze waren nogal verschillend van karakter. Ome Piet en Bertus waren leiders, die natuurlijk gezag en overwicht hadden op de mensen met wie zij werkten. Tinus was degene die acties kon voorbereiden en plannen ook kon omzetten in daden. Strategisch leidinggeven en 'managen' waren minder zijn ding. Als leiders waren Doelman en Valstar heel verschillend. Doelman komt uit geschriften naar voren als een intelligente, maar ook moeilijke, impulsieve man, die er niettemin heel goed in slaagde een harde kern van verzetsmensen aan zich te binden¹. Valstar had een bredere kijk op de zaken, zocht naar verbinding met andere verzetsgroepen en had een visie op de manier waarop het verzet georganiseerd zou moeten worden. Als ergens door een groep een kraak werd gepleegd, zocht Bertus net zolang contact tot hij die groep aan zich wist te binden. Hij organiseerde bijeenkomsten in Rijswijk en Delft. Hij gaf daar zijn opdrachten, ontving post, bracht mensen bij elkaar en bereidde er acties voor. Hij was, gechauffeerd door zijn broer Kees, vaak op pad in den lande om contacten te leggen en acties voor te bereiden. Zijn netwerk, verbindend vermogen, moed en visie zijn ongetwijfeld belangrijke versnellers geweest van zijn groei tot lid van de landelijke 'Top' van de LKP². Die Top, ingesteld augustus 1943, beoogde te komen tot een samenhangend geheel van landelijke knokploegen (de LKP).

In juli 1943 moest Bertus onderduiken na het verraad van zijn betrokkenheid bij de voorbereiding van een overval op het Naaldwijkse gemeentehuis. Zijn vrouw, vader, schoonouders, schoonzus en haar man en een buurman werden opgepakt, maar Bertus ontkwam. Na enkele dagen ondergedoken te zijn geweest bij zijn broer Tinus Valstar, verscheen Bertus, aldus neef Tinus, plotseling "tussen de tomaten" aan de Kijckerweg. Tinus bracht zijn neef naar de boerderij van Jan Doelman aan de

---

¹ Zie bij voorbeeld Bentvelzen e.a. 1995 (134); zeker kritisch over Doelman: M. van Buuren, De afrekening, ontmaskering van het gewapend verzet, Rotterdam 2012

² Naast Bertus waren Hilbert van Dijk (Arie) en Izaak van der Horst (Jacques), beiden uit Kampen, en Liepke Scheepstra (Bob) de eerste leden van de Top. Bertus vertegenwoordigde west-Nederland, terwijl Scheepstra het oostelijk deel van het land onder zich had.

Oostgaag in Maasland. Daar heeft hij uiteindelijk besloten niet te bezwijken voor de Duitse terreur. Zijn vrouw wist vanuit de Scheveningse gevangenis een briefje naar Bertus te smokkelen, waarin ze aangaf dat hij juist nu niet moest opgeven. Na drie maanden werd zij weer vrijgelaten. Bertus had via zijn broer Tinus Valstar kennis gemaakt met “Vosje” (Hendrik Veldhuis). Veldhuis had eerder de verbinding gelegd tussen de Trouwgroep en het Westlandse verzet en was een van de voormannen van de KP in Meppel. Hij introduceerde Bertus in Rotterdam bij andere leiders van het verzet. Volgens Tinus ging Bertus vandaar regelrecht naar ‘de LKP-Top’, voor de eerste maal op 14 augustus 1943 in Amersfoort. Bertus werd uiteindelijk als leider van de LKP in het westen van het land een van de belangrijkste figuren van het verzet.

Bertus nam Tinus in zijn kielzog mee. Eerst op het Westlandse niveau, maar toen Bertus een landelijk figuur werd, kwam ook Tinus dicht bij de landelijke leiding.

Ook nadat Bertus was doorgeroeid bleven de neven samenwerken. Het karakter van de samenwerking veranderde wel. Voor Tinus was Bertus de organisator, de man met breed overzicht, veel contacten op landelijk niveau en grote leiderschapskwaliteiten. Daar hoorden activiteiten bij die Bertus weg hield bij zijn neef. Die lijkt daar trouwens bepaald niet altijd rouwig om te zijn geweest. Hij was geen man van overleg, maar van actie. Hij merkte dat er aan de top moeilijke keuzes moesten worden gemaakt en dat er rivaliteit heerste. Toen Tinus eind 1943 op verzoek van Bertus in Arnhem bij een bijeenkomst van landelijke topmensen uit het verzet de rol van bewaker op zich had genomen, confronteerde hij Bertus daar ook mee. Die had er geen expliciet antwoord op en zei “dat het in de Top niet alleen vrienden onder elkaar waren”.

Tot januari 1944 woonde Tinus met onderbrekingen thuis en werkte vanuit het Westland.³ Daarna heeft hij gekozen voor het nomadebestaan, dat nu eenmaal verbonden was aan het illegale werk. Te lang op één plek was risicovol. De risico's werden groter naarmate zijn betrokkenheid bij grotere acties toenam. En die voerde hij in wisselende groepen ook buiten de regio uit.

Overval politiebureau Delft

Op 26 februari 1944 pleegde de ploeg-Bertus een overval op het politiebureau aan de Oude Delft in Delft. Daarover is op veel plaatsen geschreven. Het was dan ook een zeer geslaagde operatie, waarbij een ploeg van 18 man (onder wie behalve Bertus en Tinus ook Lierenaar Joop Lagerwerf) 38 pistolen buitmaakte, en enkele joodse gevangenen en een Delftse LO-leider bevrijdde. Daarnaast is het een mooi en veel beschreven voorbeeld van de indrukwekkende wijze waarop Bertus leiding gaf aan een dergelijke actie, uitgevoerd door een groep goed voorbereide mannen uit verschillende provincies.⁴ Opvallend is dat veel van de latere verzetsleiders bij deze overval hun vuurdoop ondergingen. Bertus had hiermee overtuigend zijn punt gemaakt dat door bovenlokale samenwerking en gerichte inzet van mensen grote successen mogelijk waren. Minder belicht is dat Tinus met Koos (uit Boskoop) de leiding had en als eerste het bureau binnen ging, daarmee de grootste risico's op zich nemend. Bertus was aanwezig, greep waar nodig in, maar liet de leiding bij Tinus en Koos. Voor Tinus was deze actie ook de eerste kennismaking met een 20-jarige verzetsman uit Alkmaar, Fritz Conijn (enigszins doorzichtig “de Haas” genoemd), die op Bertus en hem grote indruk maakte, en met diens kompaan Pierre de Bie. Voor Bertus reden om Fritz te vragen een KP in Alkmaar op te bouwen en aan te sluiten

---

³ Reünie KP in Rotterdam op 16 september 1946, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 217, volgnr. 174.

⁴ L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 7, mei '43-juni '44, tweede helft, p. 717-719

bij de LKP. Het klikte met Tinus en deze zou enkele maanden later nauw met Fritz en Pierre optrekken.⁵

Bevrijding Kees Streef in Den Bosch

Volgens Doelman na de oorlog, was Tinus ook betrokken bij de bevrijding van Trouw-man Kees Streef in oktober 1943. Mogelijk was zijn rol bij deze actie vooral voorbereidend. Streef was een vooraanstaand medewerker van de illegale groep Trouw, waar Bertus, Doelman, Tinus en andere leden van de KP Westland bij aangesloten waren. Streef was door de Duitsers beschoten, opgepakt en belandde uiteindelijk als terdoodveroordeelde in het Kriegslazarett in Den Bosch. In opdracht van Bertus gingen Frits Vogel⁶ en Rudolf van Baarle van zijn groep aan de slag om Streef uit het ziekenhuis te bevrijden. Met behulp van een ladder en bijstand van behulpzame verpleegkundigen lukte dat bij een tweede poging. Bij de eerste bleek de ladder te kort. Streef werd een dag later alsnog door het raam naar buiten getild en bevrijd.⁷ Vogel en Van Baarle zijn kort hierna opgepakt en in augustus 1944 in Vught gefusilleerd, tegelijk met 21 andere leden van de Trouw-groep. Gesuggereerd is wel dat Tinus ("een donkere jongen") Streef op zijn schouder van de ladder heeft gedragen⁸. Ik kan daar geen bevestiging van vinden. Deze krachttoer werd door anderen aan Bertus toegeschreven. Streef blijft de gehele oorlogsperiode betrokken bij Trouw. Deze bevrijdingsactie baarde veel opzien in verzetskringen. Het droeg bij aan de mythische proporties die het aanzien van Bertus' KP-Westland verkreeg.

Overval Huis van Bewaring Weteringschans in Amsterdam

Tinus had een belangrijke rol bij een spectaculaire bevrijdingsactie in Amsterdam. Ook deze overval is vaak beschreven. Deze keer niet wegens succes, want het werd een grandioze mislukking. Veel meer aandacht ging uit naar de twee initiatiefnemers van de overval: Bertus en Gerrit Jan van der Veen. Op 24 april 1944 werd in Amsterdam Henk Dienske door de SD opgepakt, een van de leiders van de LO in die stad en dienstkameraad van Bertus. Behalve Dienske waren er behoorlijk wat andere verzetsmensen in het Huis van Bewaring Weteringschans gedetineerd. De leiding van de Raad van Verzet, in de persoon van kunstenaar en vormgever van de falsificatiegroep Persoonsbewijzen centrale (PBC) Gerrit Jan van der Veen ('Dick' of 'de Bolhoed' in verzetstaal) en Bertus vanuit de Top van LKP besloten dat er alle redenen waren hun kameraden te gaan bevrijden. Tinus die net een korte zeilvakantie in Groningen achter de rug had, kreeg in Winschoten bericht dat hij Cor Been moest bellen, KP-er uit Utrecht: of hij in opdracht van Bertus maar zo snel mogelijk naar Amsterdam wilde komen voor een operatie.

---

⁵ Doeko Bosscher, *Haast om te sterven, het korte leven van verzetsman Fritz Conijn*, Amsterdam 2105, p. 78

⁶ Vogel kwam uit Zwijndrecht was een vroeg contact van Tinus en Bertus. Via hem werden waarschijnlijk eerst Vrij Nederland en later Trouw in het Westland geïntroduceerd.

⁷ NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 116

⁸ Interview met Harry Menninge voor het Grote Gebod, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 116

*Het Huis van
Bewaring aan het
Kleine-
Gartmanplantsoen In
Amsterdam;
bekender als
Weteringschans (foto
Beeldbank
stadsarchief
Amsterdam)*

In Amsterdam bracht Cor hem naar een huis aan de Muiderschans (de Sarphatistraat, het huis van LO-man Henk Demmers), waar zich al behoorlijk wat verzetsmensen hadden verzameld; veel vanuit de RvV-groep van Van der Veen, een aantal Zeeuwen⁹ en op verzoek van Bertus ook een aantal KP-ers uit Noord-Holland, onder wie Fritz Conijn en Pierre de Bie, die in februari bij de overval in Delft betrokken waren.¹⁰ In Amsterdam werd Tinus duidelijk gemaakt dat al de komende nacht van 30 april op 1 mei een bevrijdingsactie zou moeten worden uitgevoerd, waarbij het Van der Veen vooral om Dienske te doen was. Op de vraag van Van der Veen wie de woordvoerder van het KP-smaldeel was, besloten Tinus en Cor Been dat dat Tinus moest zijn. Een groot deel van de avond en nacht hebben Van der Veen en Tinus met "Duitse Albert¹¹" in het souterrain het krijgsplan voorbereid. Boven zaten een kleine dertig man te wachten. Afspraken werden gemaakt voor het geval er een overval van buiten zou komen of het binnen mis zou gaan. Er was medewerking geregeld van een bewaker, en de groep had sleutels van het gebouw. 's Nachts om 4 uur ging het los. Als eersten gingen Van der Veen, Cor Been en Tinus gewapend naar binnen. Daarna zouden groepjes van twee of drie mensen volgen met specifieke taken. Het ging al meteen mis. Een van de twee honden, waarvan bekend was dat ze aanwezig waren, sloeg aan. Van der Veen schoot op de hond, Tinus moest hem afmaken met een tweede schot. De Duitse en Nederlandse bewaking en SS waren inmiddels gealarmeerd en een

---

⁹Tinus kende deze Zeeuwen, omdat hij hen had geholpen bij een kraak in Hontenisse. Zij waren toevallig in Amsterdam om te overleggen hoe ze het Zeeuwse overschot aan gestolen bonkaarten konden vervoeren Rudolf van Reest, Zeeland, in Stichting Herinnering LO-LKP, Het Grote Gebod, deel 1, vierde druk, Kampen 1989, blz 567; NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 225, volgnr. 135.

¹⁰ Volgens LO-man Henk Demmers kwam het initiatief om Dienske te bevrijden van de KP (Cor Been) en heeft Van der Veen zich na overleg in Haarlem aangesloten. Dat overleg was bedoeld ter voorbereiding van een overval op drukkerij Enschede in Haarlem. Toen het Weteringschans-initiatief van de KP aan de orde kwam, zei Van der Veen volgens Demmers: "Daar moeten wij maar gelijk mee beginnen". Hij had al eerder een (mislukte) overval op die gevangenis gepleegd en kende de omgeving en het gebouw.

¹¹ Dit was Gerhard Badrian, een Duitser van joodse afkomst, belangrijk in de Persoonsbewijzencentrale van Van der Veen, met wie Tinus later nog heeft samengewerkt. Albert heeft de oorlog niet overleefd. Interview C. Kraaij, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 79, tweede deel, volgnr. 164; interview met W. Demmers, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 68, volgnr. 198

enorme schietpartij was het gevolg. Terwijl de kogels hen om de oren vlogen vluchtten de drie naar de uitgang. Lampen werden kapot geschoten, dus het was aardedonker. De paniek binnen en buiten was groot, ook bij de mannen die de terugtocht hadden moeten beschermen na een geslaagde bevrijding. Tinus vertelde voor het Grote Gebod¹² dat Van der Veen bij de deur naar buiten door kogels in zijn onderrug werd geraakt. Hij was ervan overtuigd dat Van der Veen “door een van zijn eigen mensen kapot geschoten is. (...) Hij rolde de trap af. Dat hadden wij niet gemerkt, maar ik viel over hem en rol naar beneden.” Cor, Tinus en Albert ondersteunden Van der Veen door de portiersloge naar buiten. Daar werden ze beschoten door RvV-ers van de dekkingsploeg, aldus Tinus, die “de kop kwijt” waren. Ze gaven een brul dat dat moest ophouden. Het laatste stuk naar het vluchtadres waar Albert mensen kende, heeft Tinus Van der Veen gedragen. “Daar stond je ‘s morgens om kwart voor vijf steentjes te gooien tegen het raam drie hoog. (...) Een smal trappetje op met Dick (Van der Veen) over mijn schouder, achteruit de trap op getrokken, op bed zijn kleren losgemaakt, met twee kogels dwars door hem heen. Toen begon hij al te verlammen.” Albert regelde een dokter en een kwartier later zijn Cor en Tinus weggegaan. Met Van der Veen liep het slecht af. Hij overleed niet aan zijn verwondingen, maar werd na enkele verplaatsingen twee weken later alsnog gepakt. Hij werd op 10 juni 1944 in de duinen bij Bloemendaal staand, gesteund door twee kameraden, gefusilleerd.

Gerrit van der Veen; foto Oorlogsbronnen

Over de mislukte bevrijdingsactie is veel geschreven. De rol van Tinus bij de – veel te snelle – voorbereiding en zijn hulp aan een van de grote verzetsmensen, Gerrit Jan van der Veen, komt daarbij niet aan de orde. Loe de Jong schrijft de ontzetting van Van der Veen uit de gevangenis toe aan Badrian, Duitse Albert.¹³ In interviews na de oorlog geeft Henk Demmers aan dat het Tinus en Cor waren die Van der Veen onder zwaar vuur naar buiten en naar de Prinsengracht hebben gebracht¹⁴.

---

¹² NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 234, volgnr. 48.

¹³ De Jong, deel 7, mei '43-juni '44, tweede helft, blz. 700

¹⁴ Van Reest, t.a.p. Ook Tinus en Cor zelf verklaarden dat overigens in hun interviews voor Het Grote Gebod.

*De Groningse bonkaarten*¹⁵

Vanwege het grote aantal onderduikers in Amsterdam en omgeving had de LO daar in toenemende mate behoefte aan bonkaarten. Alle noodzakelijke levensbehoeften waren immers 'op de bon'. Dus zonder bonnen geen eten. De LO Amsterdam kreeg die bonnen onder meer van de KP in Noord-Holland, maar ook van elders. Ook Tinus heeft daar zijn bijdrage aan geleverd. Na de oorlog vertelde hij dat Bertus zich met het stoom uit de oren uitliet over de onwil van de illegaliteit in Drenthe. In de woorden van Tinus, ook na de oorlog niet gespeend van boosheid, gaven de Drenten liever twee bonkaarten voor een eigen onderduiker dan er een af te staan aan Amsterdam waar een nijpend tekort bestond.

In juli 1944 vroeg Peter CDK (Jacob Russchen, de chef van het illegale Centrale Distributiekantoor, CDK) Tinus om een partij van 50000 bonkaarten van Groningen naar Amsterdam te vervoeren, waar een tekort aan deze distributiebescheiden bestond. De bonkaarten waren een deel van de buit van ruim 133.000, de grootste diefstal van bonkaarten uit de oorlog; uitgevoerd bij drukkerij Hoitsema in Groningen¹⁶. Zij lagen inmiddels opgeslagen in de smeerput van de garage van psychiatrische instelling Dennenoord in Zuidlaren. Daar waren behalve patiënten ook Duitse militairen en SD ingekwartierd. De SD had vermoedens dat er op Dennenoord illegale activiteiten werden verricht. Het verzet in die omgeving was daarom niet erg happig om de kaarten op te halen en verspreiden naar elders. Met Cor Been beraamde Tinus een ingenieus plan, waarbij Tinus in Groningen ervoor zorgde dat de bonkaarten klaar zouden staan. Cor zorgde in Den Haag voor vervoer naar Amsterdam in een PTT-auto van de technische dienst, PTT-uniformen en zelfs twee chauffeurs.

Tinus kreeg via-via het adres van een zekere Vroom van boomkwekerij "De bonte hoek" in Glimmen, een paar kilometer van Zuidlaren en kreeg daar te horen wat de situatie was. In de auto van Vroom, een kleine Hillman, begaven Tinus en Vroom zich naar Dennenoord. Daar namen ze contact op met de vrouw van de arts die in het complot zat (dr Spelberg), maar het beter had gevonden een tijdje onder te duiken. "Als wandelend patient" nam Tinus het gehele terrein in ogenschouw. Een dag later ging hij terug naar de instelling en haalde met een tuinman de bonnen uit de garage, terwijl Vroom druk was "de autobanden op spanning te brengen". Het autootje had door het gewicht behoorlijk werk de bonnen te vervoeren. Als ze zouden worden aangehouden, zouden ze "nog maar wat meer gas geven", aldus een laconieke Tinus bij vertrek naar Glimmen. Het was nog even spannend toen een Duitser bij het verlaten van het terrein de auto bekeek, maar na vriendelijk wuiven reden Vroom en Tinus terug naar Glimmen, waar de bonnen in een droogschuur van Vroom werden opgeslagen. Een contact bij PTT Groningen had voor postzakken, stempels en zegels gezorgd. De bonnen werden ingepakt en de zakken verzegeld. Het wachten was nu op Cor met zijn PTT-auto en chauffeurs. Die kwam nog dezelfde dag. Met de verbouwereerde chauffeurs die zich afvroegen waarom zij in een auto van de technische dienst een postzending moesten vervoeren, ging het naar Amsterdam, waar de auto met een "zwierige zwaai" een garage aan de Amsteldijk binnenreed. De zakken werden

---

¹⁵ Uitgebreide beschrijving: Ad Goede, De kraak bij Hoitsema (XI), Bonnen komen uit het noorden, in: Nieuwe provinciale Groningse Courant, 23 oktober 1948

¹⁶ De bonkaarten waren overigens, zoals er toen lagen, niets waard. De Duitsers hadden drukkerij Enschede opdracht gegeven om de kaarten voor een bepaalde periode te voorzien van een raster, gedrukt op de achterkant. Dat raster ontbrak op alle kaarten in Groningen. Uiteindelijk is het verzet er in Amsterdam erin geslaagd cliché's van het raster te pakken te krijgen, waarmee de bonkaarten alsnog bruikbaar konden worden gemaakt.

uitgeladen en Cor verzond de zoveelste smoes om de chauffeurs uit te leggen dat hij niet mee naar Den Haag zou gaan. De bonnen werden overgeladen in kisten.¹⁷

Een aantal kisten viel in verdachte handen. Dat heeft tot wrijving geleid tussen de LO Amsterdam en Tinus. Tinus zei daarover na de oorlog dat de zaak slecht was voorbereid door Peter CDK¹⁸ en dat er destijds nog geen contacten waren tussen de KP in Amsterdam en de LO aldaar.¹⁹ Peter had moeten laten weten waar Cor de zakken had moeten bezorgen. De garage aan de Amsteldijk had Cor zelf geregeld. Dat had hij gedaan via twee Amsterdamse KP-ers, Johnny Evens en Bram Bakker, die redelijk zelfstandig werkten, en ervan werden verdacht niet geheel zuiver op de graat te zijn. Zij benaderden huisarts De Jonge aan de Amsteldijk, die op dat moment Tinus huisvestte en over een garage beschikte. Het leek De Jonge geen goed idee die ruimte te gebruiken, omdat in een aanpalende garage de beruchte landverrader Riphagen zijn auto stalde. Het werd een garage een aantal huizen verder. Door toedoen van De Jonge zijn de kaarten uiteindelijk toch in handen gekomen van de LO.²⁰

Na het wegvallen van Bertus

Op 15 mei 1944 viel Bertus door domme pech in handen van de SD. Dat leidde tot grote consternatie bij de illegaliteit.²¹ Niet alleen om de persoon en het leiderschap van Bertus, maar ook omdat hij veel wist en mensen kende. Het was bekend welke methoden de SD hanteerde om gevangenen te laten praten. Toen het bericht doordrong tot de basis van Bertus aan de Rembrandtkade in Rijswijk, namen de aanwezigen de laatste tram naar Delft. Onder hen Tinus, net als de anderen bewapend met twee pistolen. Een bevrijdingsactie bleek tot frustratie van allen niet mogelijk. Pogingen tot bevrijding van Bertus zijn ook daarna overwogen, maar konden telkens niet tot uitvoering worden gebracht. Oud-minister van Justitie en raadsheer in de Hoge Raad Jan Donner deed nog een poging bij de gevangenisdirecteur in Rotterdam die bijna toehapte, maar de Duitsers lieten hun waardevolle prooi niet meer los. 4 September 1944 is Bertus na zwaar te zijn mishandeld gefusilleerd in Vught, kort voordat het kamp werd ontruimd.²² De tragische gang van zaken na de arrestatie van Bertus heeft grote gevolgen gehad voor de rol van Tinus in het verzet.

Het wegvallen van Bertus sloeg een gat in de Top van de LKP en van de LKP in west-Nederland. Dat gat moest zo snel mogelijk worden opgevuld. Dat bleek niet eenvoudig. Bertus slaagde erin een briefje de gevangenis uit te smokkelen, waarin hij Witte Piet (Piet de Beer) uit de Westlandse groep aanwees als zijn plaatsvervanger²³. Bertus werkte sinds zijn vertrek naar Rotterdam zeer nauw en vertrouwelijk samen met deze Witte Piet. Zij waren volgens Tinus onafscheidelijk. Er bleek onder de verschillende ploegen weinig draagvlak te bestaan voor deze promotie van de jonge en relatief onervaren Piet de Beer. Tinus is niet mals in zijn oordeel: “vergeleken met ons een snotneus”, “geen bindend element, de meesten trokken zich niets van hem aan”, een “jongetje”, dat desondanks veel meer wist dan de anderen. Tinus constateerde rivaliteit, maar uit zijn bewoordingen sprak ook wel

---

¹⁷ Brief van Tinus aan redacteur van Het grote gebod over deze actie: NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 69, volgnr 148

¹⁸ De relatie tussen Russchen en Otto was ook na de oorlog bepaald niet hersteld. Russchen noemde Otto en Witte Piet “lagere figuren” en “mindere goden”. Interview Peter Russchen, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 80, volgnr. 120; 234, volgns. 13 en 19.

¹⁹ Brief van Tinus aan redacteur Het Grote Gebod, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 188.

²⁰ Verslag van het onderhoud met dr de Jonge, Sarphatipark 86 te Amsterdam, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 215, deel 2.

²¹ Rogier van Aerde, in: Het Grote Gebod, deel 1, Kampen 1989, blz. 369 e.v.

²² A van Liempt, Wraak op het verzet, Amsterdam 2024, blz. 115-119.

²³ In een ander briefje zou Bertus Koos hebben aangewezen als opvolger.

enige jaloezie. De landelijke top zag het probleem ook wel en verzocht de Drentse verzetsman Johannes Post vanuit het zuiden waar hij werkzaam was, naar het westen te komen om de rol van Bertus over te nemen. Ook over deze verzetsman is Tinus kritisch. Post was te politiek, wilde samenwerken met de OD "onder tegenkating van ons". Elke veertien dagen, drie weken kwamen zo'n tien KP-leiders uit het westen bijeen. "Dan ging Johannes een beetje een principiële vergadering houden, er werd met gebed geopend en beëindigd, de politiek werd besproken en uiteindelijk kwamen ze bij de OD terecht. Het waren pet-vergaderingen." Het bezorgde Johannes "hoogachting doch geen vertrouwen als KP-er", aldus Tinus in 1948.²⁴ Post werd niet geaccepteerd door de groepen. Hij zou daarom afstand houden, maar viste in de KP-vijver van Witte Piet en Tinus. Dat leidde uiteindelijk tot ruzie, waarna Post zich terugtrok in Amsterdam.

Leendert Valstar, "Bertus"; foto Oorlogsbronnen

In verband met de afwezigheid van Bertus nodigde de LKP-top eerst Koos (Haitze Wiersma uit Boskoop) uit om Bertus op te volgen. Dat was een logische keuze omdat Koos de laatste maanden al vaker Bertus had vervangen als KP-leider. Hij weigerde echter en ging leiding geven aan de KP in Sneek. Zo kwam Tinus in beeld, die door de Top LKP werd uitgenodigd voor een vergadering in Amersfoort. Daar gaf Tinus aan dat hij geen man was voor praten en vergaderen, "ik loop liever met een pistool in mijn vingers." De volgende topvergadering werd ook Witte Piet uitgenodigd, maar aan hem werd niet het gehele westen toebedeeld.²⁵ Uiteindelijk werd een soort tussenoplossing gevonden waarbij Johannes Post de "hoge contacten", het politieke deel van het werk voor het gehele westen op zich zou nemen. Zuid-Holland werd toebedeeld aan Witte Piet. Tinus, die niet onder Witte Piet wilde werken, werd provinciale commandant van de LKP in Noord-Holland. Witte Piet zou naast Post voor het gehele westen de topvergaderingen bijwonen en Tinus instructie vanuit de Top geven voor Noord-Holland. Voor Tinus was het "een wassen neus".

Tinus had na de Weteringschans-operatie het noordhollandse verzet redelijk leren kennen. Na die overval, en voor zijn aantreden in Noord-Holland op 20 juli 1944, werden het verzet in die provincie zware slagen toegebracht. In de nacht van 14/15 juli organiseerde Johannes Post, zonder medewerking van de KP's Amsterdam en Alkmaar, die er niets in zagen, een nieuwe bevrijdingsactie op de Weteringschans. Het werd opnieuw een drama. De actie kostte Post en andere ervaren Amsterdamse verzetsmensen het leven. De overlevenden vluchtten en verspreidden zich naar andere plaatsen. Ook de Alkmaarse groep van Fritz Conijn verloor in juni en juli een behoorlijk aantal leden

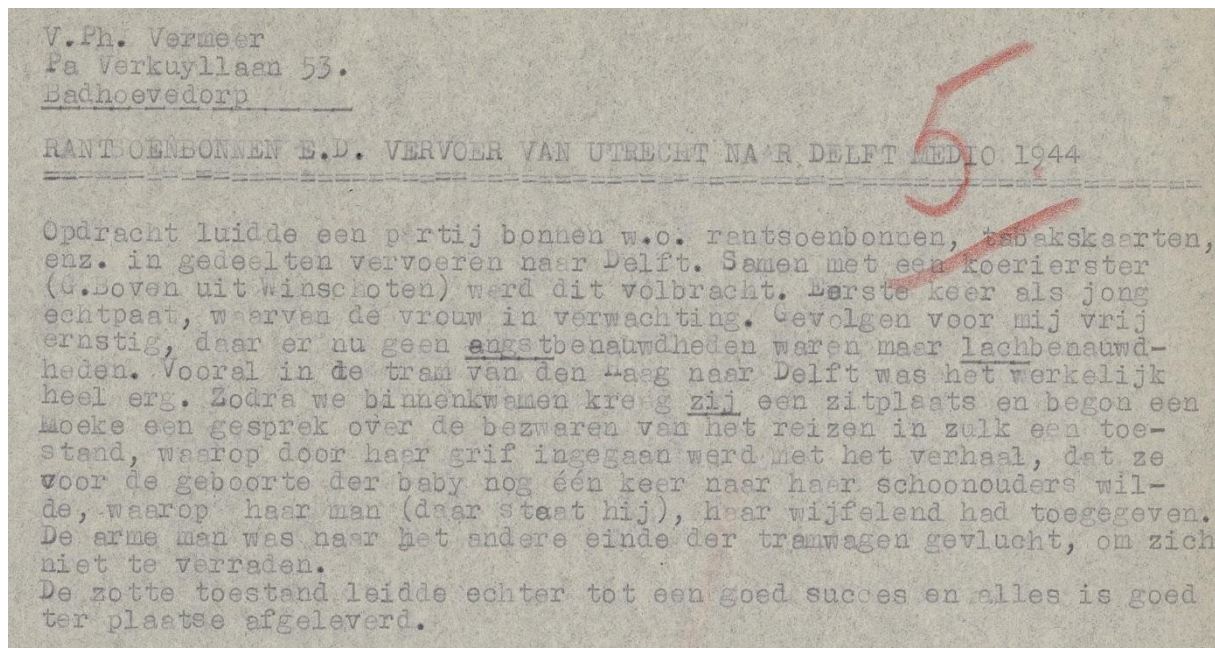
---

²⁴ NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 234, volgnr. 48

²⁵ Interview Peter Russchen, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 50, volgnr. 114.

door verraad. Als gevolg daarvan werden ook leden van de KP Hoorn opgepakt; ook die ploeg bleef geslagen achter. Alleen de ploeg Purmerend was nog intact. Na de arrestatiegolf van 12 juli was Fritz Conijn bij de SD bekend als gewilde prooi en dus opgejaagd wild. De situatie in Noord-Holland was deplorabel. Er lag dus een zware opbouwtaak voor Tinus.

Het waren medio 1944 spannende tijden. Zelfs tijdens niet-ongevaarlijke acties raakte Tinus zijn humor niet kwijt.

Aantreden in Amsterdam

Tinus ging op 20 juli 44 aan de slag in Amsterdam om de KP daar en in Noord-Holland te hergroeperen en de contacten te herstellen. In de wetenschap dat de LKP-top hem daar wilde hebben, vergewiste hij zich van steun bij wat resteerde van de KP-leiding in Noord Holland. Fritz Conijn, Pierre de Bie, Han (leider KP Purmerend) en Henk van Riessen (LO Amsterdam) stemden in met zijn aanwijzing tijdens een bespreking aan de Herengracht.²⁶ Conijn zou de KP-Alkmaar blijven leiden en Pierre de Bie werd de plaatsvervanger van Tinus voor het provinciale werk. Feitelijk richtte Tinus zich vooral op Amsterdam en liet de provincie in hoge mate aan Pierre.

Conijn en De Bie hadden vertrouwen in Tinus. Dat vertrouwen was mede gebaseerd op de nauwe (familie)relatie van Tinus en Bertus. Vooral De Bie had tot diens arrestatie geregeld contact met Bertus. Ook persoonlijk klikte het tussen het drietal. Na de arrestatie van Valstar rekende het noord-hollandse duo op goede samenwerking met Tinus, ook al was die geen lid van de Top.²⁷ Pierre sprak na de oorlog met waardering over Tinus, maar hij zei ook dat Tinus iets te veel eer krijgt toegeschoven voor de heroprichting van de KP in Amsterdam na medio juli 1944.²⁸ Dat was volgens hem veeleer een vloeiend proces vanaf eind juni. Tinus' rol begon pas toen de samenvoeging van de KP's van Amsterdam en Alkmaar al bijna was voltooid.

²⁶ Interview met H. van Riessen, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 26, volgnr. 159.

²⁷ Bosscher, blz 164

²⁸ Bosscher, blz. 165

Het eerste wat na Tinus' aantreden moest gebeuren was het bijeenhalen van de KP-ers die Amsterdam waren ontvlucht na de tweede mislukte overval op de Weteringschans half juli en wellicht anderen die zouden kunnen toetreden tot een nieuwe KP Amsterdam. Ook in de provincie ging hij aan de slag. Tinus nam direct na zijn aantreden het initiatief om een KP in Haarlemmermeer te vormen. In augustus 1944 sloot die nieuwe groep zich aan bij de LKP. KP Purmerend kreeg zijn aandacht, want was eerder verwaarloosd door de Top. In de Zaanstreek stuurde Tinus met hulp van de LO aan op de vorming van verschillende groepen. Voor de groepen Hoorn en Enkhuizen had hij naar eigen te zeggen weinig tijd, zodat die buiten het landelijk verband van de LKP bleven. Begin augustus versterkten Tinus, Fritz en Pierre de Amsterdamse LKP-Conijn met wat resteerde van de groep uit Hoorn.²⁹ In september 1944 gingen deze mannen terug naar Hoorn en begonnen daar met instemming van Tinus en Pierre een eigen groep.

Dankzij medewerking van H.A. Douqué (schuilnaam "Fernhout"), LO-leider in Amsterdam, kon volgens Tinus vrij snel een KP-Conijn in Amsterdam worden gevormd. Douqué gaf hem "spullen, geld, alle contacten die ik had (...). Hier is het zaakje – richt een KP op." Belangrijk waren de contacten bij de politie met goede relaties bij de SD. Helemaal soepel moet het toch niet zijn gelopen. Na de oorlog beklaagde Douqué zich dat hij Tinus voor de vorming van de BS in Amsterdam zo'n 2000 LO-ers had aangeboden, die beschikbaar waren voor activiteiten in KP-verband. Allemaal goed opgeleid en deels met een militaire achtergrond. Tinus had dat aanbod afgeslagen. Zijn aanpak was meer gericht op de vorming van groepen van 20 man met een leider, die in goede samenwerking hun acties voorbereidden en uitvoerden. Een aanpak zoals Bertus die ook had voorgestaan. De mannen zijn bij de bewakingstroepen van de OD terechtgekomen. Douqué zegt erover: "Martin (Tinus dus, KR) heeft erkend dat het een groote domheid is geweest." Douqué was sowieso kritisch op Tinus, ook al lijken zij geregeld goed te hebben samengewerkt. Na de oorlog verweet hij "een van de groepen van Martin dat zij zelf mensen gingen werven, Ze gingen iedereen gewoon vragen of ze mee wilden doen. (...) Toen is op een goeden dag een lijst gevonden met een 80-90 mensen erop."³⁰ Tinus had zijn hoofdkwartier aan de Prinsengracht. Volgens Douqué liepen koeriers er af en aan en stonden er fietsen voor de deur. Het was levensgevaarlijk en leidde volgens Douqué tot het oprollen van de BS in Amsterdam.

Dat in- en uitlopen bij een kantoor van Tinus moet volgens dr de Jonge ook zijn opgevallen toen Tinus tijdelijk verblijf had bij deze huisarts (zie boven bij de Groningse bonkaarten) aan de Amsteldijk: bij Riphagen om de hoek. Toen de regering na dolle dinsdag had besloten tot vorming van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) moesten de bestaande verzetsorganisaties worden samengevoegd. Dat leidde ertoe dat allerlei bestaande en nieuwe contacten zich meldden aan de Amsteldijk. Het was er vaak zo druk dat de huisarts zijn praktijk aan huis af en toe moest stoppen. Er kwamen volgens de Jonge "avonturiers, kerels met fantastische gekke namen in fantastische grote hoeveelheden." Tinus was er laconiek onder en zei tegen de Jonge: "Aantrekken maar, en op een afstand blijven. Laat je niet uit de tent lokken. Hij was er uitermate rustig in." Het drukke verkeer viel waarschijnlijk op. Op 7 september vond een inval plaats in het huis van dr de Jonge. Daarbij zijn de eerdergenoemde Bakker en Evens opgepakt en gefusilleerd³¹. Tinus ontsprong de dans.

---

²⁹ Verslag Hoornse KP, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 122 en 171: "Nauw contact bestond er met (en leiding van) Otto (ofwel René, Martin)".

³⁰ Interview met Douqué, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 102, volgnr. 136; vergelijkbaar het interview met LO-man D. Mulder, nr. 98, die Tinus een goede kerel en prima KP-er vond, maar in klein verband

³¹ Verslag van het onderhoud met dr de Jonge, Sarphatipark 86 te Amsterdam, NIOD, 251a Stichting Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Landelijke Knokploegen, 215, deel 2.

In de volgende aflevering aandacht voor Tinus' leidinggevende en andere werk in Amsterdam, waar hij gewestelijk sabotagecommandant van de Binnenlandse Strijdkrachten zou worden: een ontwikkeling die hij zelf waarschijnlijk nooit heeft voorzien. Tegelijkertijd bleef hij vooral LKP-chef in Noord-Holland. Hij kwam terecht in de bestuurlijke slangenkuil waar verzetsorganisaties elkaar het licht in de ogen niet gunden en de regering geen notie had van wat er speelde.